

MANIFEST W SPRAWIE PRZYSZŁOŚCI FINANSÓW PUBLICZNYCH UE:

Nasze priorytety dla zapewnienia sprawiedliwej i ekologicznej transformacji

Od czasu przyjęcia Europejskiego Zielonego Ładu (EZŁ) w 2019 r. jego cele okazały się znacznie bardziej naglące niż kiedykolwiek wcześniej. Zmiana klimatu przejawia się w coraz bardziej intensywnych i uciążliwych pożarach, powodziach i falach upałów, podczas gdy utrata różnorodności biologicznej z roku na rok postępuje coraz szybciej. Pandemia doprowadziła życie społeczne i wiele sektorów gospodarki do nieprzewidzianego zastoju, boleśnie uświadamiając nam, że to ludzki dobrostan powinien być priorytetem. Jednocześnie jeszcze bardziej wyraźne stało się znaczenie utrzymania zdrowych i odpornych ekosystemów w celu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się chorób i skutkom zmian klimatu. Pandemia COVID-19 ujawniła szereg wcześniej istniejących kryzysów, które zostały dodatkowo zaostrzone przez wojnę na Ukrainie. Są to przede wszystkim rosnące ceny energii i żywności, które doprowadziły do kryzysu kosztów utrzymania i ogólnego spadku poziomu życia obywateli.

Europejski Zielony Ład stoi obecnie w obliczu bezprecedensowych wyzwań. Potężne korporacje wykorzystują swoją znaczną siłę lobbingową, aby spowolnić agendę środowiskową i zachować swoje krótkoterminowe, ryzykowne modele biznesowe. Ci, którzy mają żywotne interesy biznesowe, chcieliby, abyśmy uwierzyli, że walka z kryzysem kosztów życia wymaga kontynuacji gospodarki opartej na paliwach kopalnych, pomijając potrzebę zapewnienia ekologicznych usług publicznych, takich jak mieszkalnictwo, energia i ogólnodostępny transport, i nie dostrzegając społeczno-ekonomicznych korzyści wynikających z walki z kryzysem klimatycznym.

Mówiąc prościej, cztery lata po ogłoszeniu Zielonego Ładu musimy zmierzyć się z wieloma wyzwaniami w kwestii odpowiedniego przeciwdziałania zmianom klimatu, zapobiegania utracie różnorodności biologicznej i zapewnienia transformacji społeczno-gospodarczej, która nie pozostawi nikogo w tyle, zarówno w Europie, jak i poza nią. Obecnie Europejski Zielony Ład nie uwzględnia historycznej odpowiedzialności Europy za kryzys środowiskowy ani ciężącej na niej potrzeby zrekompensowania tego naszej planecie. Nie bierze również pod uwagę wpływu zielonej transformacji na globalne Południe.

Inwestycje publiczne mają do odegrania kluczową rolę w radzeniu sobie ze współczesnymi kryzysami, poprzez priorytetowe traktowanie tego, co jest opłacalne i niezbędne w perspektywie długoterminowej. Zaproponowane poniżej rozwiązania zapewnią, że środki publiczne trafią do miejsc i ludzi, którzy najbardziej ich potrzebują. Aby tak się stało, UE musi wypełnić swoje międzynarodowe zobowiązania w zakresie praw człowieka i ochrony środowiska, aby jednocześnie chronić środowisko i poprawić jakość życia swoich mieszkańców. Musi również wziąć na siebie

historyczną odpowiedzialność za zapewnienie mieszkańcom globalnego Południa zasobów potrzebnych do przeprowadzenia sprawiedliwej i ekologicznej transformacji.

1. WDROŻENIE SPÓJNEJ POLITYKI I RAM ZARZĄDZANIA DLA WSZYSTKICH FUNDUSZY UE I BANKÓW UE

Unijne fundusze i inwestycje powinny funkcjonować zgodnie z podstawowymi zasadami UE dotyczącymi praw człowieka, demokracji, praworządności i zrównoważonego rozwoju. Ramy dobrego zarządzania i wymogi dotyczące zgodności funduszy UE z prawem UE i umowami międzynarodowymi powinny być spójne we wszystkich instrumentach finansowych UE, w celu uniknięcia podwójnych standardów niezgodnych z wartościami Unii Europejskiej.

Wiążące kryteria w tym zakresie muszą być stosowane we wszystkich instrumentach finansowych UE. Wiąże się to z udziałem wszystkich decydentów w procesach decyzyjnych, z dokładnymi ocenami skutków *ex ante* i *ex post* oraz z obywatelskim monitoringiem w celu zapewnienia zgodności z wartościami UE. Należy również położyć silny nacisk na priorytetowe traktowanie inwestycji, które znacząco przyczyniają się do osiągnięcia długoterminowych celów społecznych i środowiskowych UE.

2. FUNDUSZE UE WYŁĄCZNIE NA PROJEKTY PROTRANSFORMACYJNE

Jeśli mamy zareagować na zmiany systemowe niezbędne do osiągnięcia celów klimatycznych UE, należy przyspieszyć wdrażanie przyjaznych dla klimatu i protransformacyjnych inwestycji. Fundusze UE powinny odgrywać wiodącą rolę w napędzaniu kompleksowej, szybkiej i sprawiedliwej społecznie transformacji. Decydenci polityczni muszą priorytetowo traktować jedynie te inwestycje, które skupią się na rozwiązywaniu kryzysu klimatycznego oraz kryzysu bioróżnorodności i zasobów, jednocześnie zmniejszając nierówności społeczne i w obszarze płci. Sama zasada "nie czyn poważnych szkód" (tzw. zasada DNSH) nie jest wystarczającą gwarancją, że finanse publiczne UE będą kierowane wyłącznie na projekty protransformacyjne. Dlatego też podejście to powinno zostać wzmocnione i uzupełnione zasadą "przynoszenia znaczących korzyści" środowisku i klimatowi. Dzięki temu fundusze UE będą wspierać te projekty transformacyjne, które przyczynią się do realizacji celów polityki UE i sprawią, że transformacja będzie sprawiedliwa pod względem społecznym i środowiskowym.

3. WPROWADZENIE SPECJALNEGO FUNDUSZU NA RZECZ OCHRONY PRZYRODY

Istnieje potrzeba nowego podejścia w kwestii skuteczności finansowania różnorodności biologicznej w UE. Należy ustanowić oddzielny, dedykowany fundusz na rzecz ochrony przyrody w celu zwiększenia jakości i ilości finansowania – wydatki powinny być dostosowane do rzeczywistych potrzeb w zakresie różnorodności biologicznej. [Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności do 2030 r.](#) obejmuje szereg kluczowych celów, które pilnie wymagają finansowania. Należą do nich, między innymi, przywrócenie 25 000 kilometrów swobodnie płynących rzek i ochrona 30 procent obszarów lądowych i morskich UE. Fundusz mógłby zostać wykorzystany do bezpośredniego finansowania nie tylko tych celów, ale także szeregu innych, takich jak kontrola i zarządzanie gatunkami inwazyjnymi, odbudowa siedlisk, monitorowanie różnorodności biologicznej i obywatelskie projekty naukowe. Dyskusje COP15 koncentrowały się wokół potrzeby pilnego zwiększenia finansowania różnorodności biologicznej, co doprowadziło do utworzenia Globalnego Funduszu Ramowego na rzecz Różnorodności Biologicznej. Podobne podejście należy przyjąć na poziomie UE w celu finansowania inicjatyw, które zwiększają i chronią różnorodność biologiczną na arenie międzynarodowej.

4. WYJŚCIE Z PALIW KOPALNYCH

Europejskie finanse publiczne, w tym kredyty eksportowe, muszą być wolne od wszelkiego publicznego wsparcia dla przemysłu paliw kopalnych. W szczególności przyszłe wieloletnie ramy finansowe (unijny budżet na okres 7 lat, następny na lata 2028-2034) muszą wykluczyć wszelkie wsparcie dla rozwiązań pogłębiających kryzys klimatyczny, a zamiast tego zwiększyć dalsze finansowanie działań na rzecz klimatu we wszystkich instrumentach finansowych UE, również w dotacjach i finansowaniu koncesyjnym. Większej ilości środków przeznaczanych na klimat i czystą energię powinny towarzyszyć ramy zarządzania w celu transpozycji celów klimatycznych i prawodawstwa na poziom krajowy, podniesienia świadomości na temat celów UE i priorytetowego traktowania inwestycji w oszczędność energii i efektywność energetyczną. Ponieważ prywatne i międzynarodowe firmy energetyczne nadal podkreślają finansowe korzyści płynące z dekarbonizacji, fundusze publiczne powinny być kierowane na odbudowę publicznego sektora energetycznego, który może demokratycznie dekarbonizować społeczeństwo. Budżet UE powinien obejmować ulepszone metody rozliczania i raportowania w zakresie klimatu, aby umożliwić przejrzyste i skuteczne monitorowanie inwestycji *ex ante* i *ex post*. Unia Europejska powinna również pracować nad ustanowieniem prawodawstwa mającego zastosowanie do agencji kredytów eksportowych państw członkowskich, wprowadzając prawnie wiążący zakaz wspierania projektów związanych z paliwami kopalnymi.

5. UCZYNIENIE LOKALNYMI FINANSÓW PUBLICZNYCH

Zasoby muszą być ukierunkowane na transformację na poziomie lokalnym, aby promować długoterminową strukturalną sprawiedliwość społeczną, płciową i ekologiczną. Instytucje publiczne i władze lokalne powinny być gotowe do współpracy i dostarczania dóbr i usług publicznych oraz polityk zabezpieczenia społecznego, które przynoszą korzyści obywatelom o niskich dochodach. Istotne jest również opracowywanie lokalnie dostosowanych planów klimatycznych i tworzenie partnerstw publiczno-społecznych, które sprzyjają współpracy i sprawiedliwej gospodarce lokalnej. Aby to osiągnąć, potrzebne jest finansowanie budowania potencjału, a do tego zasoby ludzkie i dobre praktyki partycypacji publicznej. Następny budżet UE powinien zapewniać instrumenty umożliwiające władzom lokalnym otrzymywanie bezpośredniego finansowania poprzez demokratyczną kontrolę, wolne od długu i równościowe dotacje w połączeniu z pożyczkami na preferencyjnych warunkach z banków publicznych w państwach członkowskich. Takie bezpośrednie wsparcie finansowe pozwoli uniknąć prywatyzacji usług publicznych i podważania ich przez prywatnych, nastawionych na zyski, inwestorów; a także wykorzystywania funduszy UE przez władze krajowe dla celów politycznych.

6. OBOWIĄZEK UJAWNIANIA PRZEZ SPÓŁKI PLANÓW TRANSFORMACJI

Przedsiębiorstwa otrzymujące wsparcie finansowe UE muszą stosować się do [dyrektywy w sprawie należytej staranności w zakresie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw](#), nie naruszając praw człowieka ani nie będąc stroną w toczących się postępowaniach przed międzynarodowymi sądami ds. praw człowieka. Powinny również w pełni wdrożyć Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka we wszelkich działaniach zleczonych na zewnątrz i w zamówieniach publicznych. Przedsiębiorstwa powinny posiadać plan ochrony klimatu i środowiska, który respektuje granicę 1,5 stopni i jest zgodny z celami Globalnych Ram Bioróżnorodności Kunming-Montreal. Firmy muszą się również powstrzymać od sztucznego zawyżania swoich zysków, ograniczyć wypłaty dla akcjonariuszy i reinwestować je w zrównoważone działania produkcyjne, a także ograniczyć premie dla kadry kierowniczej. Powinny płacić sprawiedliwą część podatków i nie angażować się w działania mające na celu unikanie opodatkowania, nie działać w rajach podatkowych. Co więcej, muszą przestrzegać praw pracowniczych, oferować wysokiej jakości miejsca pracy, zapewniać, równy stopień szans dla kobiet i grup mniejszościowych, a także wdrażać plany mające na celu przeciwdziałanie nierówności płci i innym formom nierówności w miejscu pracy we wszystkich swoich działaniach.

7. UMOŻLIWIENIE SPÓŁKOM SEKTORA PUBLICZNEGO PRZEJĘCIA DEMOKRATYCZNEJ KONTROLI

Obecna strategia UE w zakresie inwestycji publicznych nie uwzględnia braku skuteczności rynku w kwestii świadczenia podstawowych usług publicznych zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami w zakresie praw człowieka. Oznacza to, że wiele osób i gospodarstw domowych pozostaje bez dostępu do przystępnych cenowo usług mieszkaniowych, energetycznych, transportowych, wodociągowych czy kanalizacyjnych ani nie może czerpać korzyści z wydajnej i przyjaznej dla środowiska gospodarki o obiegu zamkniętym. Podczas, gdy finanse publiczne są w stanie pokryć finansowanie tych usług, przedsiębiorstwa sektora publicznego, ze względu na swoją zdolność do działania na zasadzie non-profit, mają potencjał do świadczenia tych usług na dużą skalę. W nowej kadencji Parlamentu i Komisji musimy dokonać strategicznej zmiany i umieścić finansowanie przedsiębiorstw świadczących usługi publiczne oraz nowe modele współwłasnych projektów społecznościowych, takich jak społeczności energetyczne, na szczycie unijnego programu inwestycji publicznych.

Nie powinniśmy bezkrytycznie finansować przedsiębiorstw z sektora publicznego, ale wymagać od nich wykorzystania własnego potencjału poprzez uzyskanie silnego mandatu społecznego i środowiskowego, a także wprowadzenie demokratycznych środków odpowiedzialności przed władzami i społeczeństwem obywatelskim. Firmy z sektora publicznego muszą spełniać te same warunki, które proponujemy firmom prywatnym. Konieczne jest, aby wszystkie działania podejmowane przez te firmy realizowały cele środowiskowe i zwalczały nierówności i niesprawiedliwość społeczną.

8. INWESTYCJE W ROZWÓJ SPOŁECZNY I PROGRAMY EDUKACYJNE

Edukacja jest kluczem do zrozumienia potrzeb ekologicznej, równej i społecznie sprawiedliwej transformacji. Rola edukacji musi zostać wzmocniona, by ukształtować społeczność świadome dzisiejszych wyzwań i posiadające umiejętności niezbędne do przeprowadzenia transformacji. Dlatego podkreślamy potrzebę finansowania programów, które koncentrują się na edukacji, wymianie informacji i rozwoju umiejętności. Programy te powinny być skierowane do wszystkich grup, zarówno obywateli, jak i władz lokalnych. Powinno to przełożyć się na budowanie partnerstw z systemem szkolnictwa w celu wprowadzenia nowych kierunków studiów, skupiających się na klimacie i środowisku lub prawach człowieka i sprawiedliwości społecznej, oraz zapewnienie programów szkoleniowych dla pracowników akademickich, aby umożliwić im udział w sprawiedliwej transformacji w kierunku zielonej gospodarki.

9. WZMOCNIENIE SPOŁECZNEJ KONTROLI W CELU ZWIĘKSZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI

Opinia publiczna odgrywa kluczową rolę w monitorowaniu funduszy UE. Mimo to obecnie narzędzia, jakimi dysponuje społeczeństwo, są zbyt ograniczone, aby zapobiegać szkodom lub nadużyciom. Należy ustanowić oddzielny, łatwy w użyciu mechanizm w ramach UE, umożliwiający obywatelom inicjowanie niezależnych obywatelskich działań monitorujących wydatki ze środków publicznych. Działania te powinny prowadzić do bezpośredniego zgłaszania przypadków niewłaściwego wykorzystania funduszy, w szczególności w odniesieniu do finansowania działań szkodliwych dla środowiska. W przypadku projektów finansowanych poza UE, takich jak wsparcie rozwojowe, środki muszą być przekazywane za pośrednictwem instytucji, które ponoszą odpowiedzialność za swoje działania oraz które angażują się w znaczące, partycypacyjne konsultacje ze społecznościami lokalnymi. Instytucje te, zapewniając skuteczne i dostępne niezależne mechanizmy składania skarg za pośrednictwem monitoringu i oceny, przestrzegają solidnych standardów przejrzystości. W swoich politykach muszą uwzględniać poszanowanie praw pracowników i społeczności, na które wpływają prowadzone działania, poprzez stosowanie wiążących kryteriów i dochowanie należytej staranności zgodnie z przepisami UE.

10. OBYWATELE W CENTRUM TRANSFORMACJI

Przyszłość UE zależy od zaufania jej obywateli do transformacji, która nie pozostawia nikogo w tyle i prowadzi do solidarności, dobrobytu i zrównoważonego rozwoju planety. Umieszczenie obywateli w centrum tej transformacji oznacza kreowanie odpowiedzialności społecznej, która umożliwia współpracę z instytucjami w celu opracowania sprawdzających się w praktyce sposobów pokonywania wyzwań i przeszkód. Europejski kodeks postępowania w zakresie partnerstwa powinien być w dalszym ciągu ulepszany, aby stać się prawnie wiążącym instrumentem wielopoziomowego zarządzania w planowaniu i wdrażaniu wszystkich funduszy UE. Zapewnienie efektywnego wydatkowania środków ze Społecznego Funduszu Klimatycznego wymaga, by sprawiedliwe społecznie plany klimatyczne były przygotowywane w sposób inkluzywny i partycypacyjny oraz aby towarzyszyła im dogłębna analiza potrzeb i priorytetowych obszarów interwencji.

Wreszcie, aby zwiększyć nadzór publiczny nad funduszami publicznymi i bankami, widoczna jest potrzeba stworzenia unikalnej, kompleksowej bazy danych, która może agregować istniejące już dane, prezentować je w otwartym i interoperacyjnym formacie oraz zapewniać ciągłą i spójną publikację informacji w czasie.

Obserwatorium Obywatelskie ds. Finansowania Zielonego Ładu to koalicja, która opowiada się na szczeblu unijnym i krajowym za większą przejrzystością i sprawiedliwą dystrybucją funduszy UE. Obserwatorium ma na celu promowanie głosów społeczności lokalnych w siedmiu państwach członkowskich poprzez serię warsztatów, wydarzeń publicznych, wirtualnych wycieczek, okrągłych stołów, raportów i innych działań.

Redakcja wersji polskiej: Julia Jadzińska, Polska Zielona Sieć

